

Az Adyton hangjai

(Képek egy lemezkiadó életéből)

Előbb vala a kor. Az ötvenes évek, a sztahanovista, a begyűjtős, a kitelepítő, a lázadó, a leverő, a kiegyező. Aztán a zene. A népi, a lobogós, a kétszer kettős, a csárdáskirálynős, a hangszórós. És vala az ország, amely lenyelte, megrágta, megemésztette, majd kiöklendezte mindezt.

Ki emlékszik már erre? Vannak, akik már akkor is, később még inkább, ma pedig, bizony. Nehéz, földszagú évek, a főlegyenesedés fokozatai, gerincérlelő tapasztalatok. Igen, a bűvópatakok, az elpusztíthatatlanok, a garabonciások. Az életfa, amiben egy kultúra géniusza megtestesül.

Volt, aki már az ötvenes években különbözött. Tiltott gyümölcsbe harapott, jazzt játszott, azt is másképpen. Nem importőrnek csapott fel, hanem a gyökereket kereste. Azt, ami mindennek az eredője, a feloldozó gesztus, az élet vize: a szabadságot. A kötöttségben az oldottságot, a meghatározottságban a természetességet, a hagymalevelekben a csírat, a neonfényben a napot. Sorsa, ha volt, nem lehetett más, mint a kirekesztettség, a mellőzöttség, a leszólás. A kor törvénye.

Adyton. Görög és magyar szó, szépen hangzó. Valamikor a nyolcvanas évek végén Szabados György lemezének címe nyomán pattant elő egy baráti társaság agyából. Ők is mások voltak, másként vették a levegőt, más zenét hallgattak. Természetesen. A monolit bomlásakor létrehoztak egy kis lemezkiadót. Pénzük nem volt, az üzlethez nem értettek, csak az járt a fejükben: Adyton. Szabad magyar hangok. Szabad zene. Szabados György. Dresch Mihály. Grensó István.

És: Czabán György, Hartyándi Jenő, majd Balogh Tibor. Fiúk a térről, a Kassák klubból, a Közgáz jazzklubjából, a Fonóból. Ők állnak az Adyton mögött, laza sokféleségben, zajos egyetértésben. A zaj: a zene. Ez a magyar kultúrában gyökerező, nehezen kategorizálható, olykor jazznek nevezett, improvizatív kortársi muzsika.

Akkor kezdődött, az ötvenes években. Szabados, aki megelégette a kor kötelező (népi) zenéjét, felfedezte magának a szabadságot. Úgy hívták: jazz. Ezt kezdte játszani, különös módon szinkronban annak avantgárd amerikai törek-

véseivel. Magyarországi európaiként a fekete lázadás zenéjét. Vonzódása azonban nemsokára visszavezette őt arra a talajra, amelyből saját zeneisége gyökerezett. A hetvenes évek korszakos magyar jazzlemeze, Az esküvő e fordulat betetőzése. Fájdalmas sorszene, hallatlan energiák áramlása, kompozíció és rögtönzés, pentatónia és tizenkétfokúság, magyarság és globalitás magas rendű egyége. A bartóki út improvizatív, ritmikus zenei folytatása.

Aztán: csönd. A rádió még csak-csak fellépteti fesztiváljain, de a további lemezfelvételek előtt bezárulnak az ajtók. Maradnak a klubok, a kreatív, szabad zenélések meghitt terepei. Szabados egyre távolabbi vidékekre kalandozik térben és időben. A magyarok nyomvonalán visszafelé haladva eljut belső-Ázsiáig, a nagy tibeti, mongol, kínai kultúrákig, a szertartászenéig. Nagymarosról és a Budapest külvárosi Kassák klubból. Nem egyedül indul, immár nemcsak muzsikustársai, hanem tanítványai is akadnak. A két szaxofonos, Dresch Mihály és Grensó István, a bőgős Benkő Róbert és Lőrinszky Attila, a dobos Baló István és Geröly Tamás és a többiek. Törzshelyük a Kassák, innen indulnak hétvégeken a múlt és saját belső világuk birtokbavételére.

Egyre többen követik őket. Fiatalok, akik torkig vannak az „emberarcú” hazug jelszavaival, a konzumzenék mechanikus, sivár üzeneteivel. A Kassák-körben nyitottságra, kötetlenségre, odaadó figyelemre találnak. Ezek a szinte rituális zenélések nem a pénzről, nem az eladhatóságról, nem is a népszerűségről szólnak, hanem a személyiség rejtett titkairól, a felszabadítandó energiákról, az ősi ösztönökről. No és: a megértésről, a szeretetről, az alkotás csodájáról, a közös zenélés mítoszáról.

Létrejön, majd egy idő után oszlani kezd az iskola. A tanítványok, bár továbbra is tisztelik a mestert, saját erejüket kezdik próbálgatni, önálló útjukra akarnak lépni. A két meghatározó személyiség, Dresch és Grensó egy darabig azonos csapáson halad. Szabados rendületlenül megy a maga ösvényén, amelyen időről időre randevút adnak egymásnak a tanítványok is. Ez a MAKUZ (Magyar Királyi Udvari Zenekar) elnevezésű zenekar. A Kassáknak bealkonyul, a helyszín áttevéődik a Közgáz jazzklubjába, amely a nyolcvanas években a magyar avantgárd jazz központjává, az Adyton bölcsőjévé válik. És a semmiből felemeli a fejét Győr, ahol néhány jazzkedvelő fekete amerikai muzsikusok bevonásával a kreatív zene műhelyét teremti meg.

Nem véletlen, hogy az Adyton első lemezfelvételének időpontja 1989. április 16., s a helyszín éppen Győr. A korongra a Grencsó Kollektíva 1988-89-es darabjai kerülnek. A címek beszédeseek: *Rákóczi búcsúja*, *Bújdosó*, *Kicsi lovam... Kossuth-nóta*, *Mezítlábás*. A kvintett (Grencsó, Geröly, Benkő, Boór Zsuzsa, Vaskó zsold) játéka az iskola vonalát követi, folklórihletésű kortárs kamara jazz. A második lemez jó esztendő múlva Budapesten készül a Dresch kvartettel (Dresch, Grencsó, Benkő, Baló). A címek ismét ékesen szólnak: *Töredékes legenda*, *Madárszerető*, *Gondolatok régiekről*, *Szilaj*, *Két lassú népdal*. A kapcsolat a magyar népzenevel és kultúrával egyértelmű, csakúgy, mint a szintézisteremtés szándéka. Ezt követően az addig két jó barát más-más irányt vesz: Dresch egyre mélyebben ássa magát a népzenebe, táncszínházi produkciók részese lesz, Grencsó zenéje intimebb, időtlenebb jelleget ölt.

És aztán megjelenik a Mester első Adyton-korongja, régen várt szólószongora felvétele, *A szent főnixmadár dürrögései*. Rajta: *Koboz-zene*, *Régi ima*, *Szólóposzáta*, *Ceauswitzi koncert és utójáték*. A helyszín ezúttal Újvidék, a felvétel dátuma 1990. november. Mik ezek a furcsa, sehova nem illeszthető, nehezen értelmezhető címek? A Főnix – írja Szabados – „szent madár, az öröklét nem létező, sohasem volt madara, mégis a legvalóságosabb és a legszebb: a képzelet és a szív tüneménye, az Élet rejtélyének uralma a Sors kicsinyessége felett. Beavatott.”

Ez a kulcsszó: beavatás. Lehántani az emberre tapadt külső burkokat, a lélek mélyére ásni, és felszínre hozni a természetes, romlatlan zeneiséget. Nem ütembeosztások, nem ritmusképletek, nem hangnemi modulációk. Más: emberi dimenziók, érzetek és akaratok találkozása, a teremtés rituáléja. Zenében. A Főnixet nem lehet elpusztítani, az, mint az alkotóenergiák, mindig újjáéled, és diadalmasan csattogatja szárnyait.

Homoki zene. Már nem lakklemezen, hanem ezüstkorongon, ez a következő Adyton- és Szabados-opusz. „A mi vidékünk a Puszta, a kiszáradt tengerfenék, az égre tárulkozó homok.” A MAKUZ muzsikál. *Hajnal*. *Istenek a Nagy Hortobágyon*. *Mákvirágok*. *Déliab*. *Legelő lovak*. *Halott madár*. *Holtág*. *Ég*. És ajánlások Stravinskynak, Kurosawának, Lutoslawskynak, Sosztakovicsnak, Bartóknak, Hamvasnak. Messzire száll a homok, a szem alig tudja követni. Szabados valaha hallott legelvontabb zenéje. Inkább kortárs, mint jazz. Veszélyes terep, tétován

botorkál rajta a fül: az egyiknek még, a másiknak már nem. Mégis: univerzaliz-
musa küzdelemre késztet, magával ragad, felemel. Ha az ember aláveti magát a
hangok megtisztulást hozó zuhatagának.

Aztán két Dresch-korong, a *Zeng az ének* (1993) és a *Folyondár* (1995). Az előbbi
csiszolt, kiérlelt stúdiómunka, az utóbbi élő koncertfelvétel törzshelyükön, a
Közház klubban. Ahogyan a szaxofonos fogalmaz: a zenében való igaz aláme-
rülés. „Többen mondták már, hogy a zenénk magyar zene. Erre azt tudom mon-
dani, remélem, hogy az”. *Tedd-rá! Fecském - fecském... Friss. Kelj fel juhász. Hazafelé.*
Dresch fölfedezi magának a cimbalmot. Itt nem kuriózum, hanem a muzsikus
rendes hangszere. Mint a szoprán-, a tenorszaxofon és a basszusklarinét. Meg a
hegedű, a virtuóz délvidéki Lajkó Félix és a klasszikus végzettségű Kovács Fe-
renc kezében. Dresch nem teoretikus elme. Magyar népzene, jazz, improvizáció:
a teljes azonosulás lehetősége. Alámerülni, megmártózni, hogy ismét a felszínre
kerülhessünk. Szemérmes érzékenység, férfias keménység, szilaj dobbantás,
méltóságteljes tartás. Gyönyörű pentaton dallam, robosztus ostinato ritmus,
szabad rögtönzések. Saját lépései. A maga útja.

És itt vagyunk, 1996-ban. A legfrissebb Adyton (a' la Fonó): *Elfelejtett énekek*,
Szabadostól. Ez a trió már nem az a trió (hetvenes évek, zongora, bőgő, dob), a
társak elmaradtak, tanítványok vannak: Dresch és Geröly. *Rozsdatemető. Szól a*
Figemadár. Trió. Ismét közelebb a jazzhez és a magyar zenéhez. Az energiák nem
apadnak, felsejlik a szépség, az univerzum nyitott, kerek egész. Szabad-e betör-
ni a Kárpátokon?

Adyton. Ki emlékszik már az ötvenes évekre? Hol zsarnokság volt, ma rend-
szerváltozás honol. Az éterben sok idegen szó, az utcán mobil csipog, a ben-
zinkút töltője halkán duruzsol. Dürög a szent Főnixmadár, vergődik a zongora,
rikácsol a szaxofon, önmagát tépi a nagybőgő, ám hangjuk egyre kevesebbekhez
jut el. Szabadság zenéje, zene szabadsága – ki szül nekünk rendet?

(1996)